

Hus, Jan

Proice omnia ista

In: Hus, Jan; Nechutová, Jana; Krmíčková, Helena; Malá, Jana; Mazalová, Lucie; Mutlová, Petra; Švanda, Libor. *Mistr Jan Hus, učitel a kolega : promoční promluvy M. Jana Husa*. Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2021, pp. 122-127

ISBN 978-80-210-9796-4; ISBN 978-80-210-9797-1 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/143715>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

/5/ PROICE OMNIA ISTA

Proice omnia ista je promluvou k magisterské inepci kandidáta, jež nelze určit. Promoce se patrně konala brzy **po roce 1400**.

Soupis pramenů: B-S č. 30.

Překlad podle edice: A. Schmidtová, *Positiones*, s. 46–50, komentář s. 223 (původní edice B. Ryba, *Nový Hus*, s. 36–43).

Překlad: J. Nechutová – J. Fuksová, *Mistr Jan Hus v polemice a za katedrou*, s. 73–77.

Rukopis: NK Praha, X C 3, 124r^a–125r^a; NK Praha, X H 18, 2v–4r; NK Praha, VIII E 5, 49r–50r.

Magisterská rekomendace, tedy projev k inepci neznámého kandidáta, s tématem *Proice omnia ista*, je dochována ve třech rukopisech, což je mezi dochovanými promočními proslovy ojedinělé a přináší to s sebou více textových problémů. Náš překlad byl pořízen na základě edice A. Schmidtové s přihlédnutím k textověkritickým poznámkám v edici B. Ryby. Věnujeme-li jim pozornost, vidíme, že zatímco u jiných rekomendací se poznámky téměř výlučně týkají citací Husových autorit, u *Proice omnia ista* jde též o poznámky ke kritice textu. Na první problém tohoto druhu narazíme hned u vstupního citátu ze Seneky: B. Ryba i A. Schmidtová ponechávají rukopisně zachované čtení *Proice omnia ista, si sapiis, in uno sapias*, Ryba v poznámce dodává Senekovo originální znění *Proice omnia ista, si sapiis, immo ut sapias* s komentářem „Hus patrně převzal citát ze Seneky již v podobě pokažené“.¹ Domnívám se, že naše rukopisné *in uno* vzniklo ať už u Husa nebo někdy dříve nesprávným přečtením zapsaného *immo*, pro překlad jsem tedy text emendovala podle Senekova originálu, což pak umožnilo použít i Bahníkova překladu Senekova listu: „Odhod' to všechno, jsi-li moudrý, nebo spíš abys byl moudrý...“

1 Ve středověkém souboru Senekových autorit (*Auctoritates Aristotelis*) tento výrok není.

Před podobnou situací stává editora i překladatele verš z Ovidiovy skladby *Ars amatoria*, který podávají obě edice ve znění *Quique aliis canit, non canit ille sibi*. Hus jej použil zde i v rekomendaci *Instrue preceptis* a varuje jím před učiteli nebo kazateli, kteří hlásají něco, co sami nedodrží. Sloveso *canere* (zpívat) zde zní nevhodně, téměř postrádá smysl, nabízela se tedy možnost číst verš v rukopisech jako *cavit* (znaky -n- a -v- jsou ve středověké kurzívě snadno zaměnitelné), což ale není možné: ve vazbě *non cavit ipse sibi* by se slabika -ca- ve slově „cavit“ (minulý čas) musela číst dlouze (stejně jako v první části verše, kde je ovšem tato délka na svém místě), což by verš porušilo přespříliš, a to při rytmické a metrické volnosti, jakou si dovolují méně zdatní středověcí veršovci. Jiné řešení, použití času přítomného, kde je -a- krátké, by znamenalo změnit rukopisné *cavit* na *cavet*, jak ostatně zní původní Ovidiův verš, *non cavet ipse sibi*. Potíž je v tom, že toto -e- se v rukopisech neobjevuje, ve dvou ze tří rukopisů je skutečně znak -i-. Přijmeme-li ale znění *canit*, jak také oba editoři zápis slova přečetli, tato obtíž zmizí. Pravděpodobně tedy i zde, jako v předchozím případě, vznikla podoba verše *quique aliis canit, non canit ille sibi* buď u Husa nebo už někdy dříve (ve Waltherově soupisu středověkých rčení ale verš nenajdeme).

Další nesnáze přinesl verš, který v edici A. Schmidtové zní *Sunt oculi clari, qui cernunt sydera tamquam* (v našem překladu „Toto jsou jasné oči, co vidí i nebeské hvězdy“), u Ryby však na místě *oculi* čteme *oculos*. Rybova kritická poznámka informuje, že dva z rukopisů mají čtení *oculos*, a různá čtení vykazují i výraz *cernunt*. Takto se liší i podoby, které u zmíněného verše uvádí Waltherův soupis,² a je tedy zřejmé, že jde o těžko srozumitelný chybně zapsaný verš nebo o neúplný citát.

Tohle všechno odhod'

Nyní je třeba, abychom našeho pana kandidáta oslavili, vždyť jeho ctnosti a zásluhy chválu vyžadují. Posléze máme završit jeho zdatné úsilí, a tak mu nemůžeme odepřít důstojnou odměnu: vždyť kdyby se tomu, kdo pracuje, náležitá mzda upírala, dávalo by to ostatním záminku k nečinnosti – studijní píle už totiž upadla natolik, že se vědění nevyhledává pro vědění, ale kvůli lačné touze po plné peněženice. Myslím, že tento náš kandidát zůstal něčím takovým nedotčen a může být pro jiné vzorem tím, že mu šlo pouze o vědění a že o důstojný stav tak udatně usiloval proto, aby i ti, kdo jej v tom snad budou následovat, dosáhli vrcholu důstojnosti a plně si zasloužili důstojnou odměnu a chválu.

² Walther 30787 má dvojverší „Sunt oculos clari cerno qui sidere tamquam / dico grammaticum, versum qui construit istum.“

Pro jeho pochvalu mi přišla na mysl slova ctihodného morálního filosofa Seneky, který píše v dopise Luciliovi:³ **Tohle všechno odhod', jsi-li moudrý, nebo spíš abys byl moudrý, a s nejvyšším úsilím směřuj k dobrému smýšlení.**

Vážení mistři a páni! Tato Senekova slova jsou adresována jeho žáku Luciliovi, nám ale mohou posloužit jako rada naší slavné artistické fakulty kterémukoli jejímu pilnému studentu, zvláště tomuto našemu panu uchazeči, jemuž já z autority naší fakulty jako její mluvčí říkám: **Tohle všechno odhod'!**

A Seneka také v tomto dopise říká, co se má odhodit:⁴ „Jestli tě drží nějaké pouto nebo překážka, přesekni je.“ Lidi totiž často poutá neřest a nečinnost je zdržuje od toho, aby co nejusilovněji směřovali k dobrému smýšlení, a zejména od možnosti ozdobit se vědeckými poznatky. Proto také Aristoteles učí,⁵ že označení studenta, tedy toho, kdo vynakládá snahu, má souvislost s ctností, jednoduše že se ctnostný člověk snaží. Odstraní se tak neřest a zažene se nečinnost, protože nemůže být pilným studentem ten, kdo podle příslušného gramatického pravidla není naplněn studijní snahou.⁶ O našem panu kandidátovi je tedy zřejmé, že je pilný student, a tudíž že je ctnostný, jak prokázaly jeho skutky. Hned by mi ale mohl někdo oponovat otázkou, proč kážu, aby všechno odhodil, tedy aby se zbavil neřesti a nečinnosti, když přece toto náš uchazeč nemá? Odpovídám, že to říkám s podmínkou eventuální možnosti takto: **Tohle všechno odhod', máš-li to, a nemáš-li, pak odhod',** tedy vzdal od sebe to, co by na tebe teprve mohlo dolehnout, jak to říká Ovidius v Lécích na lásku:⁷

„Počátku nemoci braň, je pozdě pak chystat si léky,
když už se prodlením dlouhým rozmohla choroba tvá.“

Neřest tedy odhazuje ten, kdo ji odmítne, a náš nastávající mistr neřest odmítl, jak ukazuje jeho vnější dispozice, jež vypovídá o stavu nitra. Aristoteles v knize O duši⁸ totiž říká, že lidé útlého těla jsou i vnitřně dobře uzpůsobeni. A na našem kandidátu je zřejmé, že takto disponován je, zvlášť když dle obecně platného pravidla víme, že

3 Srov. Seneca, *Epistulae morales* 17 (přel. V. Bahník, upraveno). Rukopisy podávají porušené čtení, edice rukopisné znění zachovávají, pro překlad emendují podle Senekova originálu, zde i na dalších místech textu.

4 Tamtéž (přel. V. Bahník, upraveno).

5 Srov. Aristoteles, *Categoriae (Praedicamenta)* 8 (Bekker 10b).

6 *Studiosus* – výraz má v kontextu této Husovy promluvy dvojí význam – jednak obecně pilný, usilovně se snažící člověk, jednak v užším významu student (pilný student); výraz vychází ze základního slovesa *studere* (snažit se, studovat, snažně, pilně studovat) slovo tvorným sufixem *-osus*, který nese význam plnosti, naplněnosti určitou činností nebo vlastností.

7 Ovidius, *Remedia amoris* 91–92 (přel. R. Mertlík, *O lásce a milování*). Citováno též v rekomendaci *Si vultis nichil timere*.

8 Srov. *Auctoritates Aristotelis*, De anima II, č. 99, s. 182 (Bekker 421a).

„ošklivá podoba tváře je znamením ošklivých mravů“,⁹

a naopak platí, že vyrovnaný obličej je znakem vyrovnaných mravů. A tak dobrá tělesná dispozice zdobí nitro, zakládá pokoru, přivádí počestnost, odvádí marnost, odstraňuje povídavost, je základem dobroty a přivolává štěstí. Nemyslíš? Podívej se na toho, kterého zde vidíš. Spala snad příroda, když jej přivedla na svět? Určitě ne, velice pečlivě jej vytvořila, zformovala jej v patřičných proporcích: je prostřední postavy, takže je ctnostným člověkem uprostřed lidí; má kulatou hlavu, aby mohl pojmut veškeré ctnosti; čelo má široké přiměřeně, aby jej příroda předvedla jako člověka nadaného, jak dosvědčuje Filosof;¹⁰ oči má jasné, aby mohl vidět i věci tajemné, podle onoho známého verše:¹¹

„Jsou lidé jasného zraku, co vidí i nebeské hvězdy.“

O takových očích se česky říká „Dáš, nebo sám vezmu!“ Kulatá a rudá ústa ukazují na jeho mimořádnou řečnickou schopnost. A když proberu všechny jeho jednotlivé údy? O Odysseovi říká Ovidius v knize Umění milovat:¹²

„Odysseus nebyl hezký, byl ale výmluvný řečník“,

podle nás by se ale o našem uchazeči klidně mohlo říci: tady ten je sličný i výmluvný. Ty se proto ale, pane kandidáte, nenaparuj, protože pěkná tělesná dispozice a pokora jdou ruku v ruce. – A tak po začátku tématu, které jsme si předsevzali – **Tohle všechno odhod**, následuje: **jsi-li moudrý, nebo spíš abys byl moudrý**, totiž dobrým předsevzetím, **a s nejvyšším úsilím směřuj k dobrému smýšlení**, což byla slova, která jsem Vaším ctihodnostem nesměle předložil.

V těchto slovech se krátce podává trojí: za první rada k odmítnutí zla slovy **Tohle všechno odhod**, za druhé povzbuzení, tedy posila k následování dobra, slovy **jsi-li moudrý, nebo spíš abys byl moudrý**, za třetí poslání, které má člověka utvrdit, aby setrval v dobrém až do konce, slovy **s nejvyšším úsilím směřuj k dobrému smýšlení**.

Za první jsem řekl, že se slova našeho tématu týkají rady k odmítnutí zla. Zlo, a to nejhorší zlo, je neřest, jak říká Galfred v Nové poetice:¹³

„My věci čestných

hledme si, prchejme před zlem; ctnost ze všeho nejlepší bývá.

Neřest je nejhorší: nic tak zhoubného ve světě není.“

9 Walther 6026. Citováno též v rekomendaci *Fulget virtute modestus*.

10 Srov. Pseudo-Aristoteles, *Physiognomica* 3 (Bekker 807a–808a); *Auctoritates Aristotelis*, De animalibus I, č. 9–11, s. 209 (Bekker 491b). Srov. též rekomendaci *Fulget virtute modestus*, kde jako důkaz nadání slouží čelo příkré.

11 Srov. Walther 30787. Alternativní význam: Tohle jsou jasné oči, co vidí i nebeské hvězdy.

12 Ovidius, *Ars amatoria* III, 123.

13 Galfredus de Vino Salvo, *Poetria nova* 1129–1131.

Každého zatěžují jeho vlastní vady, a proto je třeba neřest odstranit, a zejména to musíte dělat Vy, pane kandidáte, protože přece prahnete po tom být učitelem a mistrem jiných. A kdo je dobrý mistr? Ten, kdo vede dobrý život, jak dosvědčuje Valerius těmito slovy:¹⁴ „Nejlepší učitel je ten, kdo vyučuje svým životem.“ Vždyť ten, kdo touží být mistrem a učitelem jiných a nevyučuje sám sebe, tupí svůj vlastní život i svůj stav – jak praví Cato:¹⁵

„Toho, co obvykle káráš, se nikdy sám dopustit nesmíš,
je hanbou učitele, když může být usvědčen z viny.“

Proto odetněte neřest, vždyť usilujete o vysokou hodnost. Postavu mistra představuje už Vaše vnější podoba (podle Persia je mistr voustatý¹⁶) a jí musí odpovídat stav duše, aby se mistrův způsob života shodoval s úřadem mistra a aby si lidé hodnosti mistra vážili. Neboť jak praví autor Pěti klíčů moudrosti,¹⁷

„každý mistr, jenž právem získal svou hodnost a prestiž,
takový mistr jistě má být patřičně ctěn“,

a k tomu autor dodává:¹⁸

„Úcta k mistrovi stoupá a velká je jeho sláva“,

totiž sláva mistra, který vede takový život a má vědomosti, kvůli jakým se na začátku našeho tématu objevuje důvod, který radí k odmítnutí zla. Tolik k prvnímu bodu.

Za druhé jsem řekl, že se naše téma týká povzbuzení, tedy posily k následování dobra, protože se zde říká **jsi-li moudrý, nebo spíš abys byl moudrý**, tak, že budeš vyhledávat dobro. A opravdu je věcí dobrého učitele vyhledávat dobro dvojným způsobem – jiné bude pilně poučovat a sám bude řádně pracovat. Vždyť to je dvojitá povinnost mistrovského stavu: jiné věrně poučovat o ctnostech i o vědeckých poznatcích a především sám sebe zdokonalovat v dobrých skutcích. Špatné chování žáka se totiž bere jako hanba pro učitele, jak svědčí autor Pěti klíčů:¹⁹

„Když se žák nevhodně chová a jeho mravy jsou špatné,
vína se zcela právem přičítá učiteli.“

A naopak, podle téhož autora, ctnosti žáka bývají ke cti učiteli.²⁰

14 Valerius Maximus, *Facta et dicta memorabilia* 3, 4.

15 *Catonis Disticha* I, 30.

16 Srov. Persius, *Saturae* IV, 1.

17 *Rudium doctrina (Quinque claves sapientiae)* 89–90.

18 Tamtéž 223.

19 Tamtéž 225–226.

20 Tamtéž 223–224.

„Úcta k mistrovi stoupá a velká je jeho sláva,
když se obecně ví, jak řádný je jeho žák.“

Takže první povinnost učitele je jasná. O druhé povinnosti učitele nás Alan ve svých *Přirovnáních* poučuje takto:²¹

„Každý ať napřed hledí se vědů ve tváři zbavit,
může se teprve pak mým malým pupínkům smát.“

Protože je směšné učit jiné a sám se neučit. O takových lidech říká Ovidius v *Umění milovat*:²²

„Neuměl poradit sobě, jiným však radíval rád.“

Vy tedy nyní dosáhnete hodnosti mistra a učitele, a z toho důvodu se Vás zvlášť týká povzbuzení jakožto posila k následování dobra. Doufám ovšem, že jste to odjakživa činil, jak jste to mnohým předvedl svým chováním, když jste si v jednom hostinci myl vousy mlékem, pivo jste si ze sklenice nabíral rukou, jídlo si podával prsty a krmil jste se, jako když nějaká špinavá stařena krmí děcko. Vůbec bych o Váš mohl ledacos povědět, ale pomlčím, abych nepokazil naše pevné a milé přátelství. Tolik o tom druhém.

Řekl jsem za třetí, že slova našeho tématu obsahují poslání, které má člověka utvrdit, aby setrval v dobrém až do konce. Neboť „konečný cíl je dobro kterékoli věci a v každé přirozené věci je tím nejlepším“ – podle první knihy *Metafyziky*.²³ Proto není nic platné odmítnout neřest ani konat dobro, pokud zde není vytrvalost až do konce. Tak říká Komentátor ke druhé knize *Metafyziky*:²⁴ Kdo vzdal závěr, vzdal celé dobré dílo a nic nezíská. A náš uchazeč nevzdal konec, jehož touží dosáhnout, zbavil se neřesti i nečinnosti a dostatečně se zaměřil na dobro ctnosti, jak vyplývalo z tématu.

Je nezbytné, aby se ctnost neskrývala, nýbrž aby vycházela najevo a byla prospěšným příkladem pro všechny. A proto ti předávám odznaky magisterské hodnosti a prohlašuji tě mistrem svobodných umění: nejprve biret, aby bylo ostatním zřejmé, že je právoplatně ustanoven a že odhazuje všechny neřesti – to k prvnímu; za druhé zlatý prsten, aby ostatním zářil jako příklad směřování ke ctnosti – to ke druhému; za třetí otevřenou knihu, aby ostatní učil, že je třeba setrvat až do konce, aby bylo dosaženo dobra – to ke třetímu.

Nyní tedy, vážený mistře, začněte ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.²⁵

21 Alanus ab Insulis, *Liber parabolarum* V, 461–462. Citováno též v rekomendaci *Instrue preceptis animum*.

22 Ovidius, *Ars amatoria* I, 84. Citováno též v rekomendaci *Instrue preceptis animum*.

23 *Auctoritates Aristotelis*, *Metaphysica* I, č. 16, s. 116 (Bekker 982b).

24 Srov. *Auctoritates Aristotelis*, *Metaphysica* II, č. 66, s. 120.

25 Závěrečná promoční formule magisterská se liší od bakalářské, rukopisy, které tuto rekomendaci obsahují, nepodávají závěr jednotně.

